

Ἐνθ' δὲ ξένοι ἐρχόμενοι θαυμάζουσι τὴν χριστιανικὴν τέχνην τῆς βυζαντινῆς ἀγιογραφίας, καὶ διὰ δαπάνης αὐτῆς ἐκ τούτων νὰ ὠφεληθῶσι σπουδάζουσι, λυπηρὸν εἶπεῖν, δυστυχῶς ἡμεῖς οὐχὶ μόνον εἰς τὴν ἐσχάτην ῥαθυμίαν καὶ ἀμάθειαν κυλιόμεθα, ἀλλὰ καὶ ἐκουσίως εἰς τὸ φροδωτέρον σημεῖον τῆς ἀσεθείας καὶ ἱεροσυλίας προδύνομεν· διότι, ἐνθ' ἀπὸ τούτων αἰώνων ἡ ἱερὰ αὕτη τέχνη σεμνῶς καὶ σεβασμῶς τὰ ἱερὰ τῆς μονῆς τεῖχη περιεκόσμει, λίαν ἐσχάτως, κακὸζήλοι χεῖρες, προέβησαν εἰς τὸ φροδερὸν ἀτέβημα, ὅπως χκαράττωσιν ἐπὶ τῶν ἀρχαίων τούτων ἀγιογραφιῶν τὰ ἐκυτῶν ὀνόματα. Ἀδιαφοροῦσιν ἂν καρκλὰ τῶν ἁγίων περικορροῦνται καὶ κατὰστρέφονται, ἂν χεῖρες ἀποκόπτονται ἢ ὀφθαλμοὶ ἐξορύσσονται, ἀρκεῖ μόνον νὰ εὕρωσιν ποῦ θέσιν ἔν' ἀναγράφωσιν ἐν ὀνόματι Γηάνης, Κόστας, Διμήτρις ὧν τὰ ὀνόματα ἔπρεπε τις ἀληθῶς συλλέξας νὰ ἀναγράψῃ αὐτὰ πρὸ τῆς θύρας τοῦ ἀρχαιοτάτου καὶ σεμνοτάτου τούτου μοναστηρίου, ὅπως αἱ ἐπερχόμεναι γενεαὶ, εἰσερχόμεναι ἐντὸς τῆς γερᾶς καὶ σεβασμῆς ταύτης μονῆς, καταρῶνται καὶ ἀναθεματίζωσι τοὺς κατὰστροφεῖς τῆς ἀνεκτιμήτου ταύτης καὶ πολυτίμου χριστιανικῆς ἀρχαιότητος.

Τῇ 16 Ἰουλίου 1881.

Β. Ακμαπάρχης τελειόφοιτος τῆς Θεολογίας

ΕΚΔΡΟΜΗ

ΕΙΣ ΤΑΣ ΑΝΑΣΚΑΦΑΣ ΤΟΥ ΕΝ ΕΠΙΔΑΥΡΩ ΘΕΑΤΡΟΥ

Ὁ Ἰούλιος ἔδωκε πρὸς τὴν πρώτην αὐτοῦ δεκάδα, πλὴν παρκδόξως δὲν εἶχον εἰσέτι ἐπέλθει· οἱ κατὰ τὴν ὄρην ταύτην ἐπικρατοῦντες κούσωνες οἱ καθιστῶντες πᾶσαν μὲν ἐργασίαν κοπιώδη, πᾶσαν δ' ἐκδρομὴν δυσχερῆ. Καὶ εἶχε μὲν ἀρχίσει ὁ θερισμὸς, ἀλλ' οἱ κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο πνεύσαντες ἐπ' ἐσχάτων νότιοι ἄνεμοι καὶ αἱ ἐπεληθοῦσαι συνεχεῖς βροχαὶ περεκώλυσαν τὴν συνήθη ἀποξήρανσιν πάσης ὑγρασίας καὶ ἐτήρησαν ἐν μέρει τὸ χλοερὸν τῆς ἐκρινῆς φύσεως, ὅπερ ὅσον τερπνὸν τῷ ὀδοιπόρῳ, τοσοῦτον ἦν ἐπικθές τῷ ἀτυχεῖ γεωργῷ ἕνεκα τῆς κατὰστροφῆς ἣν ὑπέστησαν οἱ θερισθέντες αὐτοῦ στάχεις. Καίτοι ἡρεμίᾳ ἐπεκράτει ἐν τῷ ὀρίζοντι τῆς τε μεγάλης καὶ μικρᾶς πολιτικῆς καὶ ἐνὶ ἡλικίᾳ τοῦ ἡ προσεχῆς εἰς Θεσσαλίαν τε καὶ Ἡπειρον μετὰ τῶν δυνάμεων εἰσέλασις, αἱ ἐν τῷ ἱστορικῷ τῆς Ἐπιδάυρου θεάτρῳ ἐπιχειρηθεῖσαι ἐπιτυχῶς ὑπὸ τῆς ἀρχαιολογικῆς ἐταιρείας ἀνακακοῦ οὐδόλως ἐπέστυξαν τὴν προσοχὴν τοῦ κοινῷ. Ὅποις

κίνησις τηλεγράφου τε καὶ τύπου, ὁποῖος πάταγος, εἰ αὐταὶ ἐπετύγγχον οὕτως, ἐνεργοῦμεν καὶ ὑπὸ ξένου τινός· ἀλλ' ἐνεργοῦνται ὑπὸ Ἑλλήνων ὑπὸ τῆς ἀρχαιολογικῆς ἐκείνης ἐταιρίας, ἥτις ἀπὸ ἐτῶν ἡρέμα μὲν, ἀλλὰ θετικῶς ἐνεργοῦσα, περικολουθουμένη ὑπὸ μικρᾶς χορείας θαυμαστῶν τῆς τῶν προγόνων τέχνης, προβάλλει ἄνευ ἐπιδείξεως καὶ ἀξίως λόγου συνδρομῆς εἰς τὴν ἀνκάλυψιν τῶν ἀριστοτεχνιμάτων ἐκείνων εἰς ἃ τὸ ἔθνος ὀφείλει κατὰ μέγα μέρος τὴν ἀναγέννησίν του. Ἐπὶ τῶν ἔργων ταύτης καὶ ἐν γένει ἐπὶ ἔργων Ἑλλήνων ἀγνώστων σχεδὸν ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ τῆς πρὸς τὰ τοιαῦτα ἀπαθείας μεινάντων ἐστήρικται τὸ θεμέλιον τῆς φήμης πλειόνων ξένων. Δὲν δύναμαι ἐνταῦθα νὰ μὴ μνημονεύσω ἀξιοτίμου ξένου λογίου, ὅστις τοσοῦτον ἀμερολήπτως ἀπέδωκεν ἡμῖν δικαιοσύνην ἐπὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου. Ἐν περιγραφῇ τινι τῶν Ἀθηνῶν δημοσιευθείσῃ ἐσχάτως ἐν τῷ σπουδαίῳ ἀγγλικῷ περιοδικῷ *Harpers Magazine* (φυλ. Μαΐου 1881 σελ. 832) ὁ λόγιος *Merril Gates* ἐκφράζεται ὡς ἑξῆς· «Πλειόνων Γερμανῶν ἡ φήμη ἐθεμελιώθη εὐρέως ἐπὶ ἔργων ὑπὸ Ἑλλήνων ἐκτελεσθέντων, καὶ καὶ Ἀθηναὶ δὲν ἀμοιροῦσι λογίων καὶ φιλαρχαίων νοῆτινες, εἰ ἀπελάμβανον τὴν τοῖς Γερμανοῖς παρεχομένην προστασίαν εἰς ὀχρήματα καὶ εὐκολίαν δημοσιεύσεως, ἥθελον ταχέως ἀπολαύσει παγκοσμίου φήμης, καὶ ἤδη χείρουσι τοιαύτης ἐν τῷ μικρῷ κύκλῳ τῶν γνωσκόντων αὐτούς». Ἄς μὴ ἀπελπίζωνται λοιπὸν οἱ ἐπιχειροῦντές τι θαυμαστὰ τῆς τῶν προγόνων τέχνης ἐκ τῆς περιόχλουσθης αὐτοῦς ἀπαθείας περὶ τὰ τοιαῦτα καὶ παρ' αὐτοῖς τοῖς ἐν τῇ πολιτείᾳ ἐν τέλει, καθ' ὅσον ἱκανοποιηθήσονται ἐν τῇ εὐρείᾳ τῶν λογίων τοῦ πεπολιτισμένου κόσμου χορείας.

Ἀπὸ ἡμερῶν ἀνέμενον τὴν περὶ τὴν τῆς ἐκσκαφῆς τοῦ κύκλου τοῦ θαλάτρου, ἵνα μεταβῶ πρὸς τοπαγραφικὴν περιγραφὴν αὐτοῦ ὑπὲρ τῆς ἀρχαιολογικῆς ἐταιρίας, εἰς ἣν διὰ τοῦ ἐφόρου τῶν ἀρχαιοτήτων φίλου μου κ. Π. Καββαδία προσέφεραν τὴν μικρὰν ταύτην ἐργασίαν, συνδρομὴν ἣν πᾶς Ἕλληνα ὀφείλει αὐτῇ· ἅμα δὲ ἀνέμενον τὴν ἐκ Τριπόλεως ἐπάνοδον τοῦ ἀξιοτίμου φίλου μου κ. Πετρίδου, διευθυντοῦ τῶν δημοτικῶν σχολείων, μεθ' οὗ συνεφωνήσαμεν νὰ μεταβῶμεν ὁμοῦ, πλὴν ἐπειδὴ αὐτός διήλθεν ἐσπευσμένως ἀπερχόμενος εἰς Ἀθήνας, ἀνεχώρησα τέλος μόνος.

Ὡραίαν λοιπὸν τινα πρωΐαν διήλθον τὴν πύλην τοῦ φρουρίου Νκυπλίου ὑπὸ τὸν ἔτι ἐπ' αὐτῆς λέοντα καὶ τὰ φέροντα δημοκρατικὸν σκουφὸν ἐνετικὸν οἰκόσημα, ἐμβλημα ἐλευθερίας ἱστάμενον ὡς μαρτύριον δουλείας. Καὶ δὲν ἔφερον μὲν δημοκρατικὸν σκουφὸν διότι οὗτοι δὲν εἰσὶν ἐπὶ τοῦ συρμοῦ, ἀλλὰ καὶ οὕτε λευκὸν χειρόμακτρον ἐπὶ τοῦ πύλου, ὡς κατὰ μίμησιν τῶν ξένων περιηγητῶν φέρουσιν οἱ πιθηκίζοντες κάτοικοι τῶν νέων Ἀθηνῶν ὁπόταν ἐκδράμωσι μέχρι τῆς μυθώδους ἀποστάσεως τῆς Κηφισίας πρὸς προφύλαξιν ἐκ τῶν ἀκτίων τοῦ ἡλίου ἐντὸς κεκλεισμένης ἀμφο-

ξής. Ἐφερον ἀπλῶς πεντηκοντάλεπτον πλατύγυρον σκιαδίου χωρικοῦ, ὅπερ μυρίας μοί προὔξεναι ἀναμνήσεις τῆς ἐποχῆς ἐκείνης καθ' ἣν μόλις διερχόμενος τὴν ἐφηβικὴν ἡλικίαν ἔλαβον τὰς πρῶτας περὶ τῶν πραγμάτων τῆς πολιτείας ἐντυπώσεις, τῆς γνωστῆς ἐκείνης ἐποχῆς τῶν σκιαδικῶν.

Ὁδευον βραδέως καθήμενος ὡς ἡδυνάμην κάλλιον ἐπὶ σκληροῦ καὶ ὑψηλοῦ σάγματος, καὶ διηρχόμεν ὄφιοειδῇ καὶ ἀνώμαλον πεπκτημένην τρίβον, ὅτε μὲν ἀνερχόμενος ἀποτόμους κλιτύας πετρωδῶν λόφων, ὅτε δὲ κατερχόμενος βυθείας φάργγας πρὸς τὰς κοιτάς κατξήρων χειμάρρων. Πάνταχού ἡ ξηρότης τοῦ ἐδάφους καὶ τῶν ἐστεργμένων πάσης βλαστήσεως γυμνῶν ὀρέων τῆς ψαμμολιθικῆς διαπλάσεως τῆς πέριξ φύσεως, συνδυαζομένη πρὸς τὴν ἐρηδύτητα ἀθλίου ἵππου, καθίστων τὴν ὁδοιπορίαν ἄτερπνον. Μετὰ ἤμισυν αἰῶνα ἀπὸ τῆς ἀπελευθερώσεως, ὁδευον ἐν Ἑλλάδι ὡς ὁ Rouqueville καὶ Σατωβριάνδος ἐπὶ Ἀλῇ περὶ. Ὁ ἀγωγεὺς μου ὠκύπους καὶ εὐφύεστος εὐζωνος, οὗ τὰς περὶ τῶν πολιτικῶν τῆς ἡμέρας ιδέας καθὼς καὶ τῶν διαφόρων προσώπων κρίσεις, καίπερ μὴ ἀνκέρων αὐτὰς ἐνταῦθα, δὲν ἡδυνάμην νὰ μὴ θαυμάζω, συχνάκις ἐπενέφερε τὸν λόγον εἰς τὸ περὶ συγκοινωνίας ζήτημα, καταδεικνύων μοι τὴν ἀνάγκην καὶ τὰς ὀφελείας τῆς κατασκευῆς τῆς μετὰ τὸ Ναυπλίου καὶ Ἐπιδαύρου ὁδοῦ καὶ καταλήγων εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι τώρα βεβαίως θὰ κατασκευασθῇ αὕτη διότι αὐτὰ ἔρχονται οἱ Φράγκοι. Βέβαιον εἶναι ὅτι μόλις ἐπ' ἐσχάτων ἤρχισεν ἐν Ἑλλάδι νὰ κατανοῇται ἡ ἀνάγκη τῆς συγκοινωνίας, ἥτις τοσοῦτον ἄχοι τοῦδε παρημελήθη καὶ ἐν γένει δὲν εἶχεν ἀναπτυχθῇ ἡ τάσις ἐκείνη πρὸς συνδρομὴν εἰς τὰ δημόσια ἔργα ἣν πᾶσα ἀνεπτυγμένη κοινωνία ὀφείλει αὐτοῖς. Ἀχρὶς ἐσχάτων πολλάκις οἱ κάτοικοι ἐνέργουν διὰ τῶν πολιτευομένων των ὅπως ὁδοὶ μὴ διέλθωσι διὰ τῶν χωρίων των, ἥδη ὁμως ἐπήδησαν εἰς τὸ ἕτερον ἄκρον, καὶ ἀμυξήταί ὁδοὶ εἰσὶν αἱ ἐλάχισται ἀπαιτήσεις κοινοτήτων, αἵτινες ζητοῦσι σιδηροδρόμους ἐκ τῆς τρεχούσης ὑπηρεσίας, ὡς εἰ οὗτοι δὲν ἐξαρτῶνται ἐκ τῆς κινήσεως τοῦ πληθυσμοῦ, τοῦ ἐμπορίου, ἐξ ὧν προκύπτουσιν οἱ συνεταγισμοὶ κτλ. Ἡ πρὸς τῆς κυβερνήσεως ἀπαιτήσις τῆς ἐκτελέσεως τοιούτων ἔργων δείκνυσιν ὅτι εἰσέτι καθ' Ἡρόδοτον (VII, 102) «τῇ Ἑλλάδι μὲν πονίη ἀεὶ ποτε σύτροφός ἐστιν, ἀρετὴ δ' ἐπικατός ἐστιν», καὶ τοι σήμερον καὶ ὁ πλοῦτος ὁμογενῶς ἐπικατός ἐστιν, ἡ δὲ ἀρετή. . . »

Ἐνῷ δ' οὕτω προσχώρου, τοῦ ἡλίου ἥδη μεσουρανοῦντος, ἡ ὁδὸς καὶ τοι βραδέως ἐμυκνήνετο ὀπισθεν μου. Διήλθον κάτωθεν βραχώδους βουνοῦ οὗ ἡ ἀπότομος κορυφή ἔστειπτο ὑπὸ ποικιλοκτίστων τειχῶν, ἅτινα μὴ δυνάμενος νὰ ἐπισκεφθῶ κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν μου ἕνεκα τῆς ἀπαιτούμενης λοξοδρομίας περιορίσθην νὰ ἐξετάζω μακρόθεν. Ἐπὶ τῶν στερεῶν βάσεων τῆς θαυμαστῆς πλὴν ἀγνώστου προϊστορικῆς ἢ κυκλωπείου ἐποχῆς ἴστανται τὰ ἐρείπια φρουρίου τινὸς τῶν ἐπίσης ἀγνώστων καὶ οὐχ ἥττον ἐνδιαφερόντων

χρόνων τῆς Φραγκοκρατίας. Οὐδὲν θαυμάσιον γνωστὸν περὶ τῆς ἱστορίας τοῦ Εὐρηκαστέλλου καλουμένου φρουρίου τούτου καθὼς καὶ περὶ ὁμοίων καλυπτόντων τὸ ἐλληνικὸν ἔθνος. Ὁ μέγας τοῦ γαλλικοῦ ἐπιτελείου χάρτης οὐδὲν σημειοῖ ἐπὶ τῶν πλείστων τούτων ἢ τὰ στοιχεῖα P. H. (πικριότερον ἐλληνικόν), εὐρὺ δὲ πεδῖον μελέτης παρέχει ἡ ἔρευνα τῆς σκοτεινῆς τῆς γεωγραφίας τῶν πρώτων χρόνων φυλῆς τοσοῦτον μετέπειτα ἀναπτύχθεισας καὶ ἥς τὰ πρῶτα τεύτα ἔργα κινουσι τὸν θαυμασμὸν ἐν αὐτῇ τεύτῃ τῇ ἐποχῇ τῶν τηλεγράφων, σιδηροδρόμων καὶ ὁμοίων μηχανικῶν ἔργων. Οὐδαμοῦ ἄλλοθι δύναται τις νὰ θαυμάσῃ ἀνὰ πᾶν ὅσον τὴν ἀλήθειαν τοῦ ἀποριζμοῦ τοῦ ναυάρχου Jurien de la Gravière ὅτι «les masses que les anciens se faisaient un jeu de remuer ont toujours embarrassé la mécanique dégénérée de nos ingénieurs». Ἀξίον προσοχῆς ἐστὶν ὅτι οἱ Φράγχοι, ὡς τὰ ἔργα τοσοῦτον διακρίνοντι τῶν τῶν ἐπελθόντων Ἑνετῶν ὡς πρὸς τὴν τειχοποιίαν καὶ τὴν ἐκλογὴν τῶν θέσεων, ἠκολούθησαν κατὰ γενικὸν κανόνα, καὶ περ ἀκολουθῶς διακρινθέντες εἰς μικρότερα τεύματα, τὴν τακτικὴν τῶν Βελασγῶν, οἵτινες κατασχόντες τὴν χώραν καὶ ὀχυρωθέντες ἰσχυρῶς ἐδέσποζον τῆς ἀδυνατοῦ ἐγγχωρίου φυλῆς· ἂν ὅμως οὗτοι ἐξέλιπον ἢ συνεχωνεύθησαν ἐν τῇ ἐγγχωρίῳ φυλῇ ὡς κατόπιν οἱ Φράγχοι, ἢ ἀναπτύχθεντες κατέπνιξαν καὶ ἀντικατέστησαν αὐτὴν καὶ παρήχθη ἡ εὐφυὴς ἐκείνη φυλὴ ἥτις διὰ τῶν ἔργων τῆς ὑψίστης διανοίας ἐδόξατε τὴν κλασσικὴν τεύτην χώραν, τοῦτό ἐστι ζήτημα ἐφ' οὗ δὲν δύναται τις ἔτι ν' ἀποφκνθῇ. Πρακτηρήσεις τινὰς ἐπὶ τῶν ἔργων τούτων δεσυνέλεξα ἐκ πλείονων ἐρειπίων θέλω δημοσιεύσει εἴποτε δυνήθῃ νὰ συμπληρώσω τὰς ἐπ' αὐτῶν μελέτας μου. Πότον ἀπλοῦς καὶ ὀκνηρὸς ἔτι ἦθελε θεωρηθῇ ἐκεῖνος ὅστις ἤθελε τολμήσει νὰ αἰτήσῃ συνδρομὴν καὶ εὐκαιρίαν παρὰ τῆς κυβερνήσεως πρὸς ἐνασχόλησιν εἰς τοιαύτας μελέτας, εἰς τὰ ὅμματα τῆς Routine τῶν γραφείων. Ἡ Routine αὕτη ἥτις τὸ γράφειν καὶ ἐγκυκλιογραφεῖν θεωρεῖ ὡς μόνην δραστηριότητα καὶ ἀξίαν δύναται ν' ἀντιληφθῇ τοιούτου τινὸς ἔργου; Ἀλλ' ἡ Routine, ἡ Routine αὕτη περὶ ἧς εἶπεν ὁ Γαλάτης σοφός·

«La Routine c'est l'esprit des bêtes»,

ἐστὶ μίαν τῶν κυριωτέρων αἰτιῶν τῆς ἐπικρατούσης καχεξίας εἰς πάντας τοὺς κλάδους. Πρὸς τεύτης καὶ αὐτοὶ οἱ σαφέστεροι τῶν νόμων στρεβλοῦνται καὶ θάπτονται πολλάκις ὑπὸ τὸν ὄγκον μυρικήδων ἐρμηνευτικῶν δῆθεν ἐγκυκλίων, κτίται κατὰ τὸ σύνταγμα ἡ ἐρμηνεία αὕτη ἀντίκει τῇ νομοθετικῇ ἐξουσίᾳ.

Τοιοῦτα διαλογιζόμενος καὶ τοῦ ἀγαθέως τὰς ιδέας του εὐφραδῶς ἀναπτύσσοντας, ἐφίχθην περὶ μέσην ἡμέραν εἰς τὸ χωρίον Λιγουριῶ, ὅπου,

ἐπὶ ὀμφαλοῦ λοφίσκου κείμενον, εὐάρεστον διὰ τῶν πρὸς μεσημβρίαν ἐστραμμένων καὶ ὑπερκειμένων ἀλλήλων διωρόφων λευκῶν οἰκιῶν τοῦ περὶχεῖ τὴν ὄψιν. Ἀφίπτευσεν πρὸ οἰκίσκου κατεχομένου ὑπὸ τοῦ διευθυνοῦντος τῆς ἀνασκαφῆς ἐφόρου τῶν ἀρχαιοτήτων καὶ οἴλου μου κ. Καὶ ἐκείνους, ὅστις σπεύδων περιχαρὲς πρὸς συνάντησίν μου «κύβον, φίλτατε, καὶ ἐκείνους τὸν πτελὸν σου καὶ εἴσελθε εἰς τὸν οἶκόν μου» ἐφώνησεν. Ἡ συμβουλὴ δὲν ἦτο περιττὴ, καθ' ὅσον οὔτε τὸ ὕψος τῆς θύρας ἐπέτρεπε τὴν εἰσοδὸν μου, οὔτε τὸ πλάτος αὐτῆς τὴν τοῦ πλατυγύρου πύλου μου. Ὁ λόγος τῆς σμικρότητος ταύτης τῶν θυρῶν προέρχεται ὡς ἐπληροφορήθην ἐκ τῆς δυσχερείας τῆς μεταφορᾶς ἐπὶ ζώων καὶ ἐκ μακρυνῶν ἀποστάσεων ξύλων ἀναλόγου μήκους.

Μετὰ τῆς πρώτης οὐχὶ τυπικῆς ἀλλ' ἐγκερδίου φιλοφρονήσεως, ἐσπέυσμεν νὰ ἐκπληρώσωμεν τὸ πρῶτον τοῦ ἀνθρώπου πρὸς ἑαυτὸν καθήκον, ὅπερ συνίσταται εἰς τὴν λήψιν τροφῆς, μετ' ὀλίγον δὲ περὶ τῆς ὀρνιθοτροφῆς, τῆς συνήθους τροφῆς τῶν ἐν τοῖς χωρίοις τῆς Ἑλλάδος σταθμευόντων, τὰ λείψαντα δὲν ἤθελον ἐπικρατέσαι εἰς τὸν δοκιμώτατον φυσιολόγον πρὸς ὀρισμὸν τοῦ εἴδους. Τοῦ καθήκοντος τούτου ἡ ἐκτέλεσις ἐστὶ τοσοῦτον ἰσχυρῶς ἐπιβεβλημένη, ὥστε ἡ φύσις ἐστέρησε τὸν ἄνθρωπον τῆς δυνάμεως τοῦ ἀντιπυλῆσθαι αὐτῇ καὶ ἐπὶ τούτου θέτω εἰς ἀμφισβήτησιν τὸ ὑπὸ ἀρχαίων συγγραφέων περὶ πλειόνων λεχθέν ἀρελῶς ὅτι «ἀπέσχε τροφῆς καὶ ἐτελεύτησε». Παροδέχομαι ὅτι ὁ Σωκράτης ἔπαιε γενναίως τὸ κώνειον, ὅτι ὁ Κράτων διέσχιζε τὴν κοιλίαν του, ὅτι ὁ Βροῦτος ἔπαθεν ὡς πατε ὁ Σκούλ ἐπὶ τοῦ ξίφους του, ὅτι ὁ Σενέκας ἠνέφριζε τῆς φλέβας του, ὅπερ ἴσως ἐπληροφορήθη παρὰ τινος τῶν γραμματέων τῶν πρεσβυῶν καὶ τὸ σεράϊον τοῦ Σουλτάνου Ἀβδουλ Ἀζίζ, ἀλλ' ὅτι ὑπῆρξέ ποτε ἄνθρωπος τοσοῦτον ἰσχυρῶς θαλήσεως ὥστε ν' ἀντιστρατευθῇ ἐπὶ μακρὸν χρόνον ἐκουσίως ἐναντίον τῶν νόμων τῆς φύσεως καὶ μέχρι τελείας ἐξαντλήσεως, καὶ ὅπερ, ὡς ἀπεδείχθη, ἐπιφέρει καὶ αὐτῆς τῆς διανοίας τὴν διατόρξιν, τοῦτο δὲν δύναμαι νὰ ἐννοήσω, καθὼς ἐπίσης καὶ τὴν ἀρετὴν τῆς Πηνελόπης, ἥτις ἐπὶ εἴκοσιν ἔλα ἔτη κρατοῦσα τὴν ἡλακάτην τῆς ἀνέμενε πιστῇ τὸν πλανώμενον Ὀδυσσεά, τοῦ οἴκου ἐρίθοντος μνηστήρων, οἵτινες εὐθύμουν ἐν αὐτῇ κατατρώγοντες τὴν περιουσίαν της· ἐπανεληθόντος δὲ τούτου καὶ ἀποδείξαντος τὴν ταυτότητά του, κατέλαβεν ἀνυπόπτως καὶ ἀκωλύτως γυναῖκά τε καὶ βασιλείαν. Εὐτυχεῖς χρόνοι καθ' οὓς οἱ μνηστήρες ἦσαν τοσοῦτον ὑπομονητικοί, πληθὺς δὲ τοιούτων οἰκούντων ἐν αὐτῷ τῷ οἴκῳ δὲν ἠδύναντο νὰ κλονίσωσι τὴν ἀρετὴν γυναικὸς, τὰ δὲ ἔθνη ἀνεπαύοντο ὑπὸ τὴν σκιάν ἡλακάτης, ἀναμένοντα νὰ διοικηθῶσι παρὰ τῶν βασιλέων των, οἷς, ὡς φαίνεται, ἀνεγνώριζον τὰ δικαιώματά τῶν βασιλισσῶν τῶν μελισσῶν. Μετ' ὀλίγον στήσας τὴν μικρὰν στρατιωτικὴν μου κλίνην, ἀναπόφευκτον ἐφόδιον τοῖς ἐν Ἑλλάδι ὁδοιποροῦσι, καὶ πληρώσας ἄερος τὸ ἐλαστικὸν αὐτῆς προσκεράλκιον κατεκλίθην ἐν τῷ ἀνακυτικῷ αὐτῆς

κοίλῳ, ὡς ἔπρξεν ἐπὶ τῆς προχείρως ἐκ σανίδων κατασκευασθείσης ἰδίης ὁ φίλος σύντροφός μου. Πλὴν μόλις τὰ κεκμηκότα μέλη ἤρχισαν νὰ αἰσθάνωνται τὴν ἐπικρὴν τῶν ἡδυπχεῶν περιπτύξεων τοῦ δημοκράτου Μορφέως, βροντώδης φωνὴ ἀέξαιρόντων βρέ τὰ αὖρα λαῦρα σαῦρα, ἡχηρῶς διεληθοῦσα τοὺς τοίχους, μὰς ἔκαμε ν' ἀνκτιναχθῶμεν. Ἐννοήσκοντες ὅτι περκασιμένως ὑπῆρχε τὸ δημοτικὸν σχολεῖον, καὶ συνεπῶς οὐδεμίαν ἐλπίδα ἡσυχίας, ἡγέρθημεν, ἔμειθον δὲ ὅτι ἀπὸ κειροῦ τὸ σχολεῖον ἤργει, ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ κ. Καδόχδίκης εἶχεν εἰπεῖ πρὸς τὸν διδάσκαλον ὅτι ἔμελλον νὰ μεταβῶ ἐκεῖτε μετὰ τοῦ φίλου κ. Πατρίδου διευθυντοῦ τῶν δημοτικῶν σχολείων, φαίνεται ὅτι ὁ διδάσκαλος, μεθὼν τὴν ἔλευσίν μου, συνέλεξεν ὅσους ἡδυνήθη τὴν ὥραν ἐκείνην μαθητὰς ἐκ τῶν ἀγρῶν, καὶ ἐπέστειλε πρὸς τὸν περκασιμένως ὑποτιθέμενον προϊστάμενόν του τὸν συναδελφικὸν τοῦτον ἀτπασμόν.

Περιγλήθον τὸ χωρίον περὶ οὗ οὐδὲν πλέον τῶν λεχθέντων ἔχω νὰ προσθέσω, ἢ ὅτι ἐκ τινῶν ἐρειπίων τειχῶν (καθ' ὅσον καὶ ἐν τῷ ναῷ τῆς ἀγίας Μαρίας σωζόμεναι ἰωνικαὶ στῆλαι ἐλήφθησαν προφανῶς ἐκ τοῦ Ἀσκληπείου) δείκνυται ὅτι καίτοι ἐπὶ τῆς θέσεως τῆς παλαιᾶς πόλεως Ἀθήσης πόλεως ἀρχαιοτάτης καὶ ἥτις κατὰ Παυσανίην (II. 27, 1.) ἔκειτο αὖθις ἔχεται τῆς Ἀργείας ἢ Ἐπιδαυρίων. Ὀλίγον ἀπωτέρω πρὸς μεσημβρίαν φαίνεται χωρίον ὅπερ πρὸς ἐκπληξίν μου ἔμειθον ὅτι καλεῖται Κορωνή. Σώζεται λοιπὸν εἰσέτι ἐνταῦθα ὁ μῦθος τοῦ Ἀσκληπιοῦ ὅς ἡ μήτηρ Κορωνίς (Παυσαν. II. 26, 6) καὶ περ κίοντα τοῦτον ἤρξασθαι Ἴσχυος τοῦ Ἐλάτου, δι' ὃ καὶ ἐφρονεύθη ὑπὸ τῆς Ἀρτέμιδος ἐκδικουμένης τὸν Ἀπόλλωνα διὰ τὴν ὕβριν; Μ' ὅλα ταῦτα ἔσως ποτε ξανθὸν τι τέκνον βρεσιτέρων χωρῶν ἀποκτήσῃ φήμην ἀποδεικνύον ὅτι ἡ ὀνομασία αὕτη ἐστὶ σλαβική. Αἱ γυμναὶ καὶ πετρώδεις κλιτύες τοῦ ὑπερκασιμένου Ἀρχοντίου ὅρους ἐφ' οὗ ἡ Κλυταμνήστρα εἶδε τοὺς πυρσούς τοὺς ἀνκρθέντας πρὸς εἰδοποίησιν τῆς ἁλώσεως τῆς Τροίας, καὶ ἡ ἔμπροσθεν ἐκτεινομένη στενόμικρος πεδίος ἐν ᾗ βλέπει τις μόνον ἰσχνὰς φυτείας ἐρεβίνθων καὶ τινὰς διασπκρμένους ἐλαίους, δεικνύουσι τὸ ἄγονον τοῦ ἐδάφους καὶ ὑπενθυμίζουσι τὸν πατέρα τῆς ἱστορίας καθ' ὃν (Ἡρόδ. V 82) «Ἐπιδαυρίοισι ἡ γῆ κερπὸν οὐδέν τι φέρει». Ἴσως καὶ ἐλαίαι αὗται προέρχοντι ἐξ ἐκείνων ὅς κατὰ χρησμόν τῆς Πυθίης ἠτήσαντο καὶ ἔλαβον οἱ Ἐπιδάυριοι παρὰ τῶν Ἀθηναίων. Κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους δὲν ὑπῆρχεν ὁ καπνὸς ὅστις ἐπέτυχε θυμωσάως ἐν τῷ τόπῳ τούτῳ, ἀλλὰ καὶ οὗτος ἐσχάτως ἀγνοῶ διὰ τίνος λόγου ἐξέλιπεν.

Ἰππεύσαντες μετ' ὀλίγον κατήλθομεν τὴν κλιτὸν τοῦ λόφου εἰς οὗ τοὺς πρόποδας καίτοι παρὰ τὴν ὁδὸν μικρὸς παλαιὸς ναὸς βυζαντινοῦ ῥυθμοῦ, ὃ περᾶκεται φρέαρ, καὶ μετὰ ἡμισείας ὥρας πορείαν διελθόντες στενωπὸν εἰσῆλθομεν εἰς περιεκλεισμένην πανταχόθεν ὑπὸ βουνῶν κοιλάδα.

Ἴσως προέρχεται ἐκ προεκταλήψεως, διότι ὁ φίλος Καββαδίας εἶχεν ἐφελ-
κύσει τὴν προσοχὴν μου εἰς τοῦτο, πλὴν ὁ πρῶτον εἰσερχόμενος εἰς τὴν πε-
ρίκλειστον τρύτην κοιλάδα κατὰ λαμβάνεται ὑπὸ ἀορίστου τινὸς αἰσθήμα-
τος, ἐπιδρώσης ἴσως καὶ τῆς αἰφνιδίως μεταβολῆς τῆς θέσεως ἐν ᾗ πρὸς
πᾶσαν τὴν περίξ χώρην τὸ κατὰ φύτον συνδυαζόμενον πρὸς τὸ μονῆρες
αὐτῆς καὶ ἡ ἀνὰ πᾶν θῆμα συνάντησις ὑπὸ πυκνὰς σκιὰς ἐνδείξεων κε-
χωσμένων λαϊψάνων γνωστῆς ἐνδόξου ἱστορικῆς ἐποχῆς γεννώσι τῷ λα-
τρευτῇ τῆς ἀρχαιότητος τοιοῦτά τι αἰσθημα. Ὑπὸ τοιούτου αἰσθηματος
κατελήφθη καὶ ὁ Pouqueville ὁπότε ἐν τῇ κοιλάδι τρύτῃ ἐξέφερε τὴν
ὠραίαν ἐκείνην προφητείαν ἣν ἐπέπρωτο νὰ ἴδῃ σήμερον πληρουμένην
«Si les Grecs remontaient au rang des nations, qu' on retourne les buttes
couvertes des halliers, on y trouvera des monuments, ouvrages de ces hom-
mes que les modernes n' égaleront jamais». Ἐν τῇ μεμονωμένῃ τρύτῃ γω-
νίᾳ μικρῶν τῶν μεγάλων κέντρων, ὁποῖα μεγαλοπρεπῇ οἰκήματα, λου-
τρῶνες, ἱπποδρόμια κτλ., συνετέλουν εἰς τὰς ἰάσεις ἅς οἱ καλῶς γινώσκον-
τες τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν Ἀσκληπιάδαι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης παρεῖχον εἰς
τοὺς ἐξ ὅλων τῶν μερῶν τοῦ κόσμου συρρέοντας ἀσθενεῖς, οἵτινες εἰς
τοιούτον κατ' ἀριθμὸν ἀνῆρχοντο πλῆθος ὥστε εἴκοσι καὶ πλέον χιλιάδας
ἡδύνκτο νὰ περιλάβῃ τὸ μεγαλοπρεπὲς θέατρον ἔμπροσθεν τοῦ κοίλου τοῦ
ὁποίου μετ' ὀλίγον ἀφιππεύσαμεν.

Ἐθιζόμεθα τὸ μεγαλοπρεπὲς θέατρον ἔργον τοῦ Ἀργαίου Πολυκλείτου,
ὅπερ καὶ αὐτὸς ὁ περὶ τὴν καλλιτεχνίαν ἀπκθῆς Πικτυνίας (II. 18, 5)
ἀποκαλεῖ αἰθέρας ἄξιον». θρυμιάζων δὲ τὴν τεχνίτην ἐν τῷ ἔργῳ του, λέ-
γει «ἀρμονίως δὲ ἡ κάλλους ἐνεκα ἀρχιτέκτων ποῖος ἐς ἄμειλλαν Πολυ-
κλείτῳ γένοιτ' ἂν ἀξιόχρεως». Χάρις εἰς τὴν ἀρχαιολογικὴν ἐταιρίαν καὶ
ιδίως εἰς τὴν μέριμναν τοῦ ἀξιοτίμου αὐτῆς προέδρου, καθὼς καὶ τὴν ἀξίε-
παινον ἐπιμέλειαν καὶ φειδωλὴν ἐπιστασίαν τοῦ ἐφόδου τῶν ἀρχαιοτήτων
κ. Καββαδία, τὸ μεγαλοπρεπὲς τοῦτο ἔργον τῶν προγόνων μας, ὅπερ
μέχρις ἐσχάτων ἐκάλυπτε παχὺ στρώμα δασώδους γῆς, ἀνκασκρὲν, πα-
ρὰ δίδεται εἰς τὸν θρυμισμόν τοῦ πεπολιτισμένου κόσμου. Ἐξαίρεται τῶν
δύο ἄκρων κεκρίδων, ὧν τὰ ἐδωλικά εἰσι κατὰ μέρος κατεστραμμένα, τὸ
ἐπίλοιπον τοῦ θεάτρου ἐστὶν ἀκέραιον καὶ ἐν τοιαύτῃ καταστάσει ὥστε
ἐν συνόλῳ θεωρούμενον πικρίσκει τῷ θεατῇ ὡς εἰ μόλις πρὸ ὀλίγου ἐ-
παύσατο ἢ ἐν αὐτῷ διδκχῇ καὶ ἀπῆλθον οἱ θεαταί. Τὰ ἐν μέρει κατα-
στραφέντα ἐδωλικά τῶν ἄκρων κεκρίδων ἦσαν τὰ μόνα μέρη τοῦ θεάτρου
ἅτινα δὲν εἶχον ἐπιχωσθῇ ἢ μᾶλλον εἶχον ἐκσκαφῇ ἀπὸ ἐτῶν πρὸς κατα-
σκευὴν τιτάνου, ὡς δεικνύουσι τὰ ἔχνη παρὰκειμένης παλαιᾶς καμίνου,
καὶ ἐκ τῶν τῇδε κἀκεῖσε ἐν τῷ δάσει φαινομένων τμημάτων, διάφοροι πε-
ριηγηταί συνεπέρκινον περὶ τοῦ ὅλου. Πάντῃ ἐσφλγμένον εἶναι τὸ παρὰ
τῆς γαλλικῆς ἐπιστημονικῆς ἐν Πελοποννήσῳ ἐκδρομῆς ἐκδοθέν διάγραμμα

μα αὐτοῦ, ἀπρὸς ἑκτὸς δὲ καὶ ὁ πολὺς Κούρτιος γράφει ἔτι τὸ θέατρον τοῦτο κατεσκευάσθη ἐκ μαρμάρου, τούτῳ δ' ἐπόμενος ὁ Isambert προσθέτει καὶ τὰς λέξεις *ὡραίων καὶ λευκῶν*, en beau marbre blanc (σ. 191). Τὸ θέατρον τοῦτο οὐ μόνον ἐκ λευκοῦ ὡραίου μαρμάρου δὲν συνίσταται, ἀλλ' οὐδὲ ἐκ μαρμάρου καθόλου, ἀλλ' ἐξ ἀπλοῦ λευκοῦ συμπυκνοῦς χονδροκόκκου τιτανολίθου, ὁμοίου πρὸς τὸν εἰς πλεῖστα μέρη τῆς Πελοποννήσου καὶ ἰδίως ἐν τοῖς λατομεύουσιν Ἀέρνης εὐρισκομένου καὶ ἐξυγθέντος κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἐκ τῶν κλιτύων τοῦ Ἀρχυαίου, οὗ ἡ τιτανώδης διπλασις τοσοῦτον εὐδιόκριτός ἐστι μετὰ τῶν ψευδολίθων καὶ ὀφειλίθων τῆς πέριξ χώρας. Τὰ συνήθως μετὰ τῶν στρωμάτων τῶν τοιούτων τιτανολίθων ὑπάρχοντα τοιαῦτα χαλικομίγματα (breches) ὑπάρχουσι καὶ ἐν τῷ λατομεύῳ τούτῳ, ὡς δεικνύει ἡ χρῆσις αὐτῶν ἥτις ἐγένετο ἐν πλείστοις τῶν μετὰ τῶν κερκίδων βαθυμίῃ.

Περιήλθον λεπτομερῶς τὸ ἐκ δώδεκα μὲν κερκίδων κατὰ τὸ κάτω καὶ ἑξήκοντα, διπλασίων δὲ κατὰ τὸ ἄνω, χωριζομένων διὰ κλιμάκων, ἀπαρτιζόμενον θέατρον θεώμενος τὴν κυκλικὴν ὀρχήστρην περὶ ἣν ὑπάρχουσιν αἱ σειραὶ τῶν ἐδωλίων μετὰ τῶν κάτω καὶ ἐν μέσῳ σειρῶν θρόνων, ὅπως ἀντιληφθῶ τοῦ συνόλου πρὸς σχεδιογράφησιν. Κατελθὼν καὶ πλησιάζας ἐργάτας τινὰς σκάπτοντας περὶ τὴν σκηνὴν εἶπον αὐτοῖς καὶ τῷ φίλῳ ἐφόρῳ ὅτι κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην τῆς ἐλευσεώς μου θέλει εὑρεθῇ τι ἄξιον λόγου. Μετ' ὀλίγον δὲ εἶδομαι πρὸς τῶν ἐργατῶν γελῶντων ὅτι ὑπὸ τὸ χῶμα συντηρήθη λίθος, ἀρχειρεθέντων δὲ τῶν χωμάτων παρουσιάσθη καθαρῶς τὸ ἐξωγαγόμενον στῆθος γυναικείου ἀγάλματος. Συνεκεντρώθημεν πάντες περὶ τὸν χῶρον, καὶ ἡ ἀρχειρεσις τοῦ χώματος ἤρξατο γινόμενη μετὰ προσοχῆς καὶ ταχύτητος. Ἐρευνᾶ πάραυτα γενομένη ἂν ὑπῆρχεν ἡ κεφαλὴ ἀπέδειξεν ὅτι αὕτη ἀτυχῶς ἔλειπεν. Ἡ μετ' ὀλίγον ἀρχειρεσις τῶν χωμάτων ἔδειξε καθαρῶς ὑπτιον ἀγάλμα ὀρεῖοῦ μεγέθους γυναικεῖο, ἀκέφαλον, ἄνευ χειρῶν, καὶ φέρον ποδήρη χιτῶνα μετὰ διπλοῦς πλουσιωτάτων πτυχῶν. Κάτιοι ἠσθάνθησαν τοῦτο, ἐν τούτοις νεῖμα τοῦ φίλου Καθόχθια μ' ἐπεισεν ὅτι τὸ ἔργον ἦν καλῆς τέχνης. Εἶναι ἀδύνατον νὰ περιγράφῃ τις τὴν συγκίνησιν καὶ αὐτῶν ἔτι τῶν ἐργατῶν, τινῶν ἐκ τούτων διατεινομένων ὅτι τοιοῦτον ἔργον οὐδέποτε εὔρον ἐν Ἀθήναις ἐνθα ἀπὸ ἐτῶν διετέλουν ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ τῆς ἀρχαιολογικῆς ἐταιρείας. Ἐφάνετο ὅτι ἐνώπιόν μας ὑπῆρχε τάφος ἠνεωγμένος καὶ ὅτι ἐπρόκειτο νὰ ἐκθαψώμεν τὴν ὡραιότεραν ἀρτιταφθεῖσαν τῶν γυναικῶν. Μετὰ δυσκολίας ἐκβαλόντες τοῦ τάφου τὸ ὡραῖον τοῦτο ἔργον, ἐνθα ἀπὸ τούτων αἰώνων ἔκειτο, ἤρξαμεθα διὰ τεμαχίων ξύλου καθαρίζοντες τὰς ὡραίας πτυχάς, ἐργάτου τινὸς γένους ὕδαρ. Ἐν δὲ τῷ μετὰ τὸ πρὸς τοῦ λυκρόφωτος ἐπὶ ἤρχετο τὸ σκότος καὶ οἱ ἱπποὶ ἦσαν ἐπεσκαγμένοι πρὸς ἀναχώρησιν. Κύριός τις ἔμπορος τυρῶν, ὅστις εἶχεν ἀκολουθήσει ἡμῶν ἐκ

τοῦ χωρίου ὅπως θεάσῃται τὰς ἀνισκαφάς, πλησιάζας ἐν ἀδημονίᾳ ἀπηγαίνωμεν, κύριοι, ἐφώνησε, διότι ἐνύκτωσε καὶ ἔχομεν νὰ διχνούσωμεν μιᾶς ὥρας δρόμον». ἄλλ' ὁ φίλος μου, ὅστις ἦτο βεβουθισμένος εἰς τὴν ἐργασίαν του καὶ ὅστις μέχρι τῆς στιγμῆς ἐκείνης ἐτήρει βαθεῖαν σιγὴν, ἀφίλε μου, τῷ ἀπήντησε, εἶται περίεργος ἄνθρωπος· ἂν αὐτὴν τὴν στιγμήν εὐρισκας νὰ κάμῃς 10,000 ὀκάδας τυροῦ εἰς καλὴν τιμὴν καὶ σου ἔλεγα ἐγὼ φεύγομεν, τί θὰ μου ἀπεκρίνεσαι;» Ἐπικναγκχὼν διὰ τῆς ῥητορείας τῆς τῆς θημηδίκου ἀνευ τῆς ὁποίας ὁ ἐν τῇ ἐξοχῇ βίος οὐδεμίαν κέκτηται τέρψιν, καὶ πεισθεὶς πλέον ὅτι ἔνεκα τοῦ σκότους οὔτε τὸ σύνολον τοῦ ἀγάλματος ἠδύνατο νὰ σπουδάσῃ, ἔδωκε τὸ σημεῖον τῆς ἀναχωρήσεως διὰ κεράσματος τῶν ἐργατῶν· ἱππεύσαντες δὲ ἐλάβομεν τὴν πρὸς τὸ χωρίον ἄγουσαν ἔνθα ἀφικόμεθα βαθείας οὔσης διὰ τὸν τόπον νυκτός.

Ἐκβαλόντες τοὺς πῖλους μας καὶ κύψαντες εἰσέδυμεν εἰς τὸν οἶκόν μας ἐν ᾧ παρεκαθίσταμεν ἐπὶ ξυλίνων ἐδρῶν περὶ τὴν μικρὰν τράπεζαν ἥτις μετ' ὄγκου κεκλυμμένη ἐφκλωμάτων, ὡς γνωστὸν, ἐν τοῖς οἴκοις τῆς Ἑλλάδος ὑπὸ τὸ ὄνομα Γοῖκος ἀποτελεῖ τὴν σκευὴν τοῦ δωματίου. Ἐνῷ εἰσέτι νωπὴ ἦσαν αἱ ἐντυπώσεις τοῦ χαρίεντος ἐκείνου γυναικείου σώματος ὅπερ πᾶν τὸ ὥραϊον εὐρεθὲν ἀγάλμα, πᾶς ἐνὶ ὀφθαλμῷ μας γρατὰ κατεκληκυῖται, ἐρρυτιδωμένη, μέγιστον κρατῶσα ἐγγύριον κεχρωματισμένον πλατύγυρον ἀγγεῖον πλήρες λευκῆς τινος μάζης λέγουσα ὡς ἐν διχμαρτυρήσει ἀργήσῃτε καὶ παράδορσεν τὰ μακρόνια». Μ' ὅλον τὸν σεβασμὸν πρὸς τὴν δεκάτην τῶν ἐντολῶν, ἀγαπῶ ἵνα ἡ ὑπηρετοῦτά με χεὶρ ἀκολουθῇται ὑπὸ χαρίεντος καὶ μειδιδόντος προσώπου. Ὅπου τὸ αἶσθημα τῆς καλλισθητικῆς ἐστὶν ἀνεπτυγμένον, ἐκδηλοῦται πνυτοιστρόπως, καὶ ἐν αὐτῷ τῷ ἐξωτερικῷ καὶ τῇ ἐνδυμασίᾳ τοῦ ἀτόμου, οὐχὶ βεβαίως διὰ τῆς ἀηδοῦς ἐκείνης φιλαρεσχείας, σημείου νεκποκτεθέντος πλούτου ἢ ἔκρας πενίας, καὶ ἥτις καθιστᾷ τὸν ἄνδρα κατὰ γέλυστον, ἀλλ' ἐν αὐτῇ τῇ τῇ ἀπερίττῳ ἀξιοπρεπείᾳ ἥτις χαρακτηρίζει τὸν gentleman. Ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ τὸ τοιοῦτον αἶσθημα ἀναπτύσσεται καὶ ἐξ αὐτοῦ τοῦ ἰδιαιτέρου ἐπαγγέλματος, ἰδιᾶν δὲ τις τύπος χαρακτηρίζει τὴν ἐξωτερικὴν πράσιν τῶν διαφόρων ἐπαγγελλομένων, ἀναλόγως δὲ τῆς τῆς τῆς τοῦ κοινὸν παρέχει πολλάκις τὴν ἐν τούτῳ ἐκτίμησίν του. Οὐδεὶς θέλει ἐκτιμήσῃ ἐν τῷ ἐπαγγέλματι τοῦ ἀχθοφόρου φέροντα πῖλον καὶ χειρόκιον.

Τὸ εὐρεθὲν ἀγάλμα ἦτο τὸ ἀντικείμενον τῆς συνομιλίας μας, καθ' ὃν χρόνον θρύπτοντες τυρὸν προσεπχθοῦμεν νὰ καταστήσωμεν τὴν διὰ τοῦ λάρυγγος διέλευσιν τῆς λευκῆς μάζης εὐχερεστέρην. Ὁ φίλος Καββόχδης εὐρίσκετο ἐν ὁμοίᾳ σχεδὸν θέσει, ἐν ἣ ποτε καὶ ὁ Heine, ἐρχομὸς κατὰ τὴν νεότητά του περιπαθὼς ἀγάλματος κοσμοῦντος τὸν κῆπὸν του (Nuits Florentines). Ὑπέμνησα αὐτῷ ὅτι οὗτος, ἐπιθυμήσας νὰ περιπτυχθῇ τὸ ἀν-

τικαίμενον τῆς λατρείας του, πρὸ ὀλίγον συνετρίβετο ὑπὸ τῆς κατὰπτώσεως αὐτοῦ, καὶ ὅτι ἔκτοτε ἐθεραπεύθη τοῦ ἔρωτος τούτου, περιοριζόμενος νῦν ἐν μόνον ἐλαφρῶν πρὸς γυμναστικότητων ὧν ἡ κατὰπτωσις οὐδόλως ἠπείλει νῦν τὸν κατὰσυντρίψῃ.

Μετ' ὀλίγον σβεσθείσης τῆς λυχνίας ἐθεώμαθα καθύρως ἐπὶ τῶν κλινῶν μας ἐξηπλωμένοι τοὺς διὰ τῆς στέγης φαινομένους καὶ ἐν τῇ ἐκτάσει τοῦ ἀνεφέλου οὐρανοῦ διεσπαρμένους ἀστέρας, ἄχρως οὗ ἡμέας

Ὑπνος ἔμαρπτε, λύων μελεδήματα θυμοῦ,
νήδυμος ἀμρυθεῖς.

Τὴν δ' ἐπιοῦσαν, ἡμέρας ἄρτι διαγελώτης, καὶ τοῦ ἡλίου τὰς ἀκρωρείας κατὰυγάζοντος, ἐβλίνομεν πάλιν ἐν ἡχοῖς κωδῶνων κρεμαμένων ἐκ τῶν τρεχέλων τῶν ἵππων μας πρὸς τὴν τοσχυτὰ λείψαντα καλλιτεχνίως περιλαμβάνουσιν μικρὰν κοιλάδα. Ἀφίχθοντες ἀφιππεύσαμεν εὐπροσθεν τοῦ θεάτρου παρὰ τὸ ὠραῖον ἄγαλμα, οὗ τὰς πλουσίαις πτυχὰς τοσοῦτον ὠραιοτέρως καθίστων καὶ ὑπὸ τοῦ ἀνατέλλοντος ἡλίου παρὰγόμεναι ἐπισκιάσεις.

Αἱ πτυχὰὶ τοῦ χιτῶνος τοῦ ἀγάλματος τούτου κατὰπίπτουσιν ἀφελῶς μέχρι τῶν ποδῶν ἐνθα φυσικώτατα προσκλίνουσιν ὀλίγον ὅπως κατὰφκνή γίνωσι τὰ ἄκρα τούτων φερόντων παχύτατα πέδιλα. Ὁραιοτάται ἐπίσης εἰσὶν αἱ πτυχὰὶ τοῦ πλουσιωτάτου διπλοῖδιου, ἰδίως περὶ τὸν λαμβὸν καὶ τὸ λίαν ἐξωγκωμένον στῆθος, ἐνθα ὄραονταὶ δεικνύουσαι ὑπ' αὐτὰ ὑπερξιν πλήρης ζωῆς. Ὁ φίλος Κεβδαδίας ἔχει πλείονας λόγους νῦν πιστεύῃ ὅτι τὸ ἄγαλμα τοῦτο παριστᾷ ἴσως τὴν Ὑγείην ἢ τὴν σύζυγον τοῦ Ἀσκληπιοῦ Ἡπιόνην, ὅτι ἐστὶν ἔργον τῆς πέμπτης π. Χ. ἑκατονταετηρίδος καὶ κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἔργον αὐτοῦ τοῦ Πολυκλείτου ὡς ἐν ἰδίαις ἐκθέσει περὶ αὐτοῦ ἐδημοσίευσεν. Ἀφήσας τὸν φίλον μου μελετῶντα τὸ εὖρημα καὶ αἰσθανόμενον τὴν χρεὴν ἣν ἡσθάνθη ἡ Ἑλένη ὅτε εὗρε τὸν σταυρὸν, ἐπεδόθη ἐν τὴν ἐργασίαν τῆς διαγραφῆς τοῦ θεάτρου, ἐργασίαν κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῆς ὁποίας τοσάκις ἔσχον ἀφορμὴν νῦν θαυμάζω τὴν ἁρμονικὴν ἐφαρμογὴν τῶν ἀκριβεστάτων γεωμετρικῶν γραμμῶν.

Τὸ θέατρον τοῦτο ἔκτισται ἐν φυσικῇ κοιλάματι πρὸς τὴν μεσημβρινοδυτικὴν κλιτὸν ἐνὸς τῶν ἀνταρεισματῶν τοῦ Τιτθίου ὄρους, ἐφ' οὗ Κορωνίς ἢ Φλεγύου ἐξέθεσε τὸν παῖδα Ἀσκληπιὸν καὶ ἐνθα ἐξέθρεψεν αὐτὸν μία τῶν κίγων τοῦ αἰπόλου Ἀρεσθάννα. Ἡ πρὸς τὸ βορειοδυτικὸν τοῦ ἱερίζοντος τοποθεσίαν τούτου, εἴτε καὶ τοῦ ὁποίου ἡ περὶ δαίτην διακονὴ ἰδίως ἐν ὥρᾳ θέρους, ὁπότε ἐλάμβανον χώραν αἱ διδασκαί, καθίσταται ἀδύνατος ἕνεκα τοῦ κατένκναι τοῖς θεαταῖς ὀνόντος ἡλίου, παρέχει τὸ ἐνδόσιμον νῦν πιστεύω ὅτι αἱ παρὰστάσεις ἐλάμβανον χώραν τὴν πρῶτην.

Ὅτι λίαν ἀξιοπερίεργον ἐν τῷ θεάτρῳ τούτῳ, καὶ ὅπερ εἰς οὐδὲν τῶν διαγραφισμάτων τῶν λοιπῶν ἀρχαίων θεάτρων παρετήρησα, ἐστὶ τὸ ἐξῆς.

Ἡ ὀρχήστρα ἀποτελεῖται ἐξ ὁλοκλήρου κύκλου ἔχοντος δέκα περίπου μέτρων ἄκτινα, ἀλλὰ τὰ τόξα τῶν λοιπῶν μερῶν ἦτοι τῶν σειρῶν τῶν ἐδωλίων δὲν διεγράφησαν ἐκ τοῦ ἰδίου τῆς ὀρχήστρας κέντρου, ὡς ἐν τοῖς λοιποῖς θεάτροις συμβαίνει, εἰς τοῦτο δὲ προσέβη ὁ Πολύκλειτος λίαν ὀρθῶς διὰ τὸν ἐξῆς λόγον. Τοῦ ὅλου κοίλου διακρινόμενου εἰς δώδεκα κερκίδας κίτινες πρὸς τὸ ἄνω κοῖλον ὑποδιαίρουνται εἰς διπλάσιον ἀριθμὸν, αἱ μὲν δέκα τούτων περιλαμβάνονται ἐν τῷ ἡμικυκλίῳ τῷ ἀποτελουμένῳ πέραν τῆς παραλλήλου τῇ σκηνῇ διαμέτρου, αἱ δὲ δύο ἄκραι κερκίδες κατὰ φυσικὸν λόγον ὑπερβαίνουναι τὴν διάμετρον ταύτην πρὸς τὴν σκηνήν. Ἐπειδὴ λοιπὸν ὁ κύκλος πέραν τῆς διαμέτρου στενοῦται, αἱ δύο πρὸς τὴν σκηνὴν κερκίδες, συμπλησιάζουσιν πρὸς τὸν γενικὸν ἄξονα, ἠθέλον οὐ μόνον μειώσαι τὴν ἔκτασιν τῆς σκηνῆς, ἀλλὰ καὶ παρακωλύει τὴν ἐλευθέραν θέαν αὐτῆς. Πρὸς ἀποφυγὴν τούτου ὁ μέγας ἀριστοτέχνης μετατόπισε τὸ κέντρον τῆς διαγραφῆς τοῦ κοίλου κατὰ 1,20 μ. περίπου ἐκ τοῦ κέντρου τῆς ὀρχήστρας πρὸς τὴν σκηνήν, ὅθεν αἱ δύο ἄκραι κερκίδες ἀποκλίνουνται ἐκ τοῦ κυρίου ἄξονος κατέστησαν ἐλευθέραν τὴν ἀποψιν καθ' ὅλον τὸ μῆκος τῆς παραλλήλου τῆς σκηνῆς διαμέτρου. Περὶ τὴν ὀρχήστραν ὑπῆρχε δίοδος 2 μ. πλάτους περὶ ἣν ὑπῆρχε σειρὰ λελαξευμένων θρόνων ἐκ τοῦ ἰδίου λίθου ἐξ οὗ τὸ ὅλον θέατρον κατεσκευάσται. Ὅπισθεν τούτου ὑπάρχουσι τριάκοντα καὶ μία σειρὰ ἐδωλίων καὶ ἐπὶ τῆς τελευτικίας τούτων σειρὰ ὁμοίων θρόνων, ὅπισθεν τῶν ὁποίων ὑπάρχει τὸ διάζωμα περατούμενον δι' ὀρθίων πλασιῶν 1,17 μ. ὕψους μετὰ κορωνίδος, καὶ ὑπὲρ ταύτην τρίτη σειρὰ ὁμοίων θρόνων. Ὅπισθεν τῶν τελευτικίων τούτων εἴκοσι καὶ μία σειρὰ ὁμοίων ἐδωλίων ἀπολήγουσιν εἰς τὸ ἄνω ἢ ἔξω τεῖχος ἀποτελοῦσι τὸ ἄνω κοῖλον τοῦ θεάτρου. Αἱ κερκίδες πᾶσαι διαχωρίζονται διὰ λιθίνων κλιμάκων.

Τὰ ἐδωλία ἔχουσι πλάτος 0,78 μ. ἐξ ὧν κατὰ 0,38 μ. πρὸς τὸ ὀπισθεν μέρος φέρουσιν ἐκσκαρὴν εἰς βάθος 0,02, — 0,03, βαθύως ἵνα ἐντὸς τῆς ἐκσκαφῆς ταύτης τοποθετῶνται οἱ πόδες τῶν εἰς τὰ ὑπερκείμενα ἐδωλία καθημένων, καὶ οὐχὶ ὡς διατείνεται ὁ Κούρτιος πρὸς ἐναπόθεσιν προσκεφαλίων, διότι ἐν τοιαύτῃ περιστάσει ταῦτα δὲν ἠθέλον χρησιμεύσαι εἰς τὸ 0,40 μ. πλάτος ἔχον κάθισμα· ἄλλως δὲ δὲν θὰ ὑπῆρχε χώρος πρὸς ἐναπόθεσιν τῶν ποδῶν τῶν καθημένων ἐν ἐκάστῳ ὑπερκειμένῳ ἐδωλίῳ. Ὅτι ὅμως καθιστᾷ τοῦτο ἀναμφισβήτητον ἐστὶ τὸ ἐξῆς ἄξιον προσοχῆς. Ἀπαντα τὰ ἐδωλία τοῦ κάτω κοίλου ἔχουσιν ὕψος 0,34 μ. καὶ σὺν τῇ προσθήκῃ τῆς ἐκσκαφῆς τοῦ ἔμπροσθεν ἐδωλίου ἀποτελεῖται ὕψος καθίσματος 0,36-0,37· ἐστὶ γνωστὸν ὅτι πρὸς κατάλληλον κάθισμα τοῦ ἀνθρώπου ἀπαιτεῖται ὕψος κατὰ μέσον ὅρον 0,45, καὶ τοιοῦτον περίπου εἶναι γενικῶς σχεδὸν τὸ ὕψος τῶν ἐν ταῖς οἰκίαις ἡμῶν ἐπίπλων, ἐδρῶν κτλ. Ὅθεν ἐν τῷ κοίλῳ τούτῳ ἔνθα ἐσύχναζον οἱ εὐπορώτεροι τὸ ἀνάλογον ὕψος συνεπληροῦτο διὰ τῶν

ὡς γνωστὸν εἰσκαυζομένων ὑπὸ τούτων προσκεφαλαίων τιθεμένων ἐπ' αὐτοῦ τοῦ καθίσματος, ἐνῶ τοῦ ἄνω κοίλου, ἐνθα οἱ φοιτῶντες δὲν ἦσαν ἐκ τῶν χρεῖαν ἔχόντων προσκεφαλαίων, ἅπαντα τὰ ἐδωλικά ἔχουσι τὸ κανονικὸν ὕψος 0,45.

Τὸ κατὰκόρυφον ὕψος ἐκ τῆς ἄνω σειρᾶς τῶν ἐδωλίων πρὸς τὸ ἐπίπεδον τῆς ὀρχήστρας ἐστὶν 22,26 μ., ἡ δὲ μεῖζων διάμετρος 119 μ. καὶ οὐχὶ ὡς γράφει ὁ Isambert ἐπόμενος ἴσως τῷ Κουρτίῳ 110 μ.

Τὰ ἐκσκαφέντα θεμέλια τῆς σκηνῆς δεικνύουσιν ὅτι αὕτη ἔκειτο κατὰ 0,67 ἔκτος τοῦ κύκλου τῆς ὀρχήστρας, ἐκ τῶν βάσεων δὲ καὶ τεμαχίων στηλῶν δείκνυται ὅτι κατὰ μῆκος τοῦ μετώπου ὑπῆρχεν ἰωνικὸν προστήλιον. Ἡ ἐν γένει δὲ ταύτης διάταξις χρήζουσα μελέτης θέλει διασαφήσει οὐκ ὀλίγον σκοτεινὰ τινὰ περὶ τῆς σκηνῆς τοῦ ἐλληνικοῦ θεάτρου χωρὶς τῶν ἀρχαίων συγγραφέων.

Δέν πρόκειται ἐνταῦθα νὰ δώσω λεπτομερῆ περιγραφὴν τοῦ θεάτρου, καθόσον ὁ βουλούμενος εὐρίσκει τοιαύτην ἐν τῷ περιοδικῷ Ἀθηναίῳ ἐν ᾧ δημοσιευθήσανται καὶ τὰ κατὰ τὴν ἐκδρομὴν μου ταύτην συνταχθέντα διαγράμματα κατόψεων, διατομῶν καὶ λεπτομερειῶν αὐτοῦ. Ἐν γένει ὅμως ἀποτελεῖ ἀριστούργημα καλλιτεχνίας καὶ ὡς πρῶτον τοιοῦτον εὗρεθὲν ἀνέπικρον σχεδὸν ἐλληνικὸν θέατρον δύναται εὐλόγως νὰ θεωρηθῇ ὡς ὁ Παρθενὼν τῶν ἀρχαίων θεάτρων.

Τοιοῦτον ἐν συνόψει τὸ μέγα τοῦτο τῆς ἀρχαιότητος ἔργον, οὗ τοσοῦτον σήμερον ἡ ἀξία μεῖζων, καθόσον ἡ τε ἐποχὴ τῆς ἀνεγέρσεως καὶ ὁ ἀνεγείρας μέγας τεχνίτης γνωστοί εἰσιν.

Ἀπῆλθον φέρων ἐκθεῖαν τὴν ἐντύπωσιν τοῦ εἰς τὸν θαυμασμὸν τοῦ πεπολιτισμένου κόσμου παραδοθέντος μεγάλου τούτου τῆς ἀρχαιότητος ἔργου, καὶ εὐελπιστῶν ὅτι ταχέως θέλω δυνῆθαι νὰ ἐπισκεφθῶ τὰς λοιπὰς ἐκχωσθησομένας ἀρχαιότητας τῆς ὠρχίης ταύτης κοιλάδος. Δέν πρῆλθον πολλὰ ἡμέρη, ὅποτε ἤρχισα νὰ βλέπω τοὺς ἐκεῖτε μεταδιδόντας ξένους, τοὺς μὲν φέροντας ὀλόκληρον φωτογραφικὴν συσκευὴν, τοὺς δὲ ἀναζητοῦντας ἐπιγραφὰς, ἄλλους ζωγραφίζοντας, οὐδένα δ' ἀτυχῶς τῶν ἡμετέρων.

Τὴν ἐπικρατοῦσαν παρ' ἡμῶν ἀναλγησίαν ἥτις ἐκτὸς ὀλίγων ἐξαιρέσεων ὧν προΐσταται ἡ ἀρχαιολογικὴ ἐταιρεία ὡς πρὸς τὸν θαυμασμὸν ἔργων τῆς μεγαλοφυΐας τῶν ἡμετέρων προγόνων ἐνυπάρχει εἰς ἅπαντα τὰ σπρώματὰ τῆς κοινωνίας καὶ ἥτις ἐστὶ τοιαύτη ὥστε μετὰ μειδιᾶντος ὑποδεχόμεθα τοὺς θαυμάζοντας «κουτοφράγκους», δέν δύναμαι ἢ ν' ἀποδώσω εἰς τὴν πλήρη ἐκείνην ἀμάθειαν ἥς ἀποτέλεσμα ὑπάρχει ἡ πρὸς τὸ ὠραῖον ἀπάθεια. Καὶ εἶναι μὲν ἐνίοτε ἔμρυτος ἡ τοῦ ὠραίου ἀντίληψις, ἀλλὰ δέον ν' ἀναπτυχθῇ, ὑπαγομένη εἰς κανόνας ὡς ἡ μουσική. Τούτου ἕνεκα ἀδύνατος ἐν Ἑλλάδι ἡ ἀνάπτυξις καὶ ἀνάδειξις καλλιτεχνῶν ἐκ τῆς τά-

ξεως τῶν σπουδαστῶν, διότι οὔτε δύνανται τις τούτων νὰ διδάσῃ ὅτι ἐστὶ προωρισμένος ἐκ φύσεως πρὸς τοιοῦτό τι, οὔτε ἐκτιμᾶται ἐν Ἑλλάδι ἂν ἐπιδοθῇ. Πῶς δύνανται ν' ἀνεπτυχθῇ τὸ αἰσθητικὴν τῆς καλλιτεχνίας, τοῦ ὥρκιου, πῶς δύνανται νὰ κατὰρξῃ πάλαι τις προωρισμένος διὰ καλλιτεχνίαν ὅταν ἐν αὐτοῖς τοῖς σχολείοις, ἐν αὐτῇ τῇ δημοτικῇ ἐκπαιδεύσει οὐδόλως ἐνυπάρχῃ ἡ γραμμικὴ ἰχνογραφία, ἥτις ἀποτελεῖ τὴν πρώτην βᾶσιν τῆς καλλισθητικῆς διαπλάσεως τοῦ ἀνεπτυγμένου ἀνθρώπου; Ἐνθυμούμεν ποτε γέροντα γυμνασιάρχην, διδάτκλον ἐπὶ Καποδιστρίου, ὅστις μοι διηγήθη ὅτι ὁ πρακτικὸς ἐκεῖνος ἀνὴρ, ἐπισκεφθεὶς ποτε τὸ σχολεῖόν του ἐσύστησεν ὡς πρώτην βᾶσιν τῆς παιδείας τὴν γραμμικὴν ἰχνογραφίαν καὶ καλλιγραφίαν, εἰπὼν τοῖς μαθηταῖς «ὁ καλῶς γράφων ἔχει ἐξησφαλισμένον τὸν ἄρτον του, ὁ δὲ καλῶς ἰχνογραφῶν καὶ τὸ προσφάγιόν του». Παρ' ἡμῶν ἐπὶ ἔτη ὀλόκληρα ἀπασα ἡ σειρὰ τῆς προκαταρκτικῆς ἐκπαιδεύσεως κατὰ κλίμακα εἰς ξηρὰν καὶ σχολαστικὴν γραμματολογίαν καὶ τρόπους συντάξεως Ἑλληνόσ τινας συγγραφέας. Ἡ πικτελὴς ἀγνοία τῶν πρώτων τῆς ἰχνογραφίας κανόνων, ἥτοι στοιχειώδους πρακτικῆς ἀντικειμένου, ἀποκοιμίζει καὶ αὐτὴν τὴν φυσικὴν ἀντίληψιν τῶν πρακτικῶν ἀντικειμένων, διὸ λόγοι πολλάκις δὲν δύνανται νὰ διακρίνωσιν ἰχνογράφημα τραπεζίης τοῦ ἰχνογραφήματος κυνός. Ἡ πικτελὴς ἑλλειψίς διδασχῆς τῶν πρώτων στοιχείων τῶν φυσιολογικῶν καὶ φυσικῶν φαινομένων, τῆς πρακτικῆς τοπογραφίας κλπ. ἐστὶ τὸ αἷτιον ἐνεκα τοῦ ὁποίου ἡ σπουδὴ τῆς γεωγραφίας ἀποδίδει ἀνέφικτος, διότι ἡ τριαύτη, δὲν συνίσταται ἐκ καταλόγου ἐθνῶν καὶ πόλεων καὶ ἀποστάσεων τῶν ἀστέρων μετὰξὺ των. Ἡ κατὰληψις τῆς πολιτικῆς γεωγραφίας ἐστὶν ἀδύνατος ἀνευ τῆς ὡς ἔγγραπτον ἀντιλήψεως τῆς φυσιολογικῆς γεωγραφίας καὶ τοῦ τρόπου τῆς πρακτικῆς αὐτῆς. Τούτων ἐνεκα, συνκινήσας ποτὲ καθηγητὴν τινα ἐν τῇ πεδιάδι τῆς Μεγαλοπόλεως, καὶ ἐπιδείξας αὐτῷ τὰ τριτογενῆ ἐκεῖνα ἐδάφη καὶ τὰ ὑπερκείμενα αὐτοῖς, ἐν οἷς ὑπάρχουσιν ὅστ' ἀλεφάντων (primigenius), ἤκουσα αὐτὸν κατόπιν ἐν θυμῷ ἰσχυριζόμενον ὅτι ταῦτα ἦσαν τὰ λείψανα τῶν ἀλεφάντων οὓς ἔφερον εἰς Ἡλοπόννησον ὁ Πύρρος. Ἐνεκα τῆς ξηρᾶς καὶ μηχανικῆς διδασχῆς τῶν ἀριθμητικῶν πράξεων ἐν τοῖς ἡμετέροις σχολείοις, ὀλόκληρον διακτῆριον δὲν ἠδυνήθη ποτὲ ν' ἀντιληφθῇ πῶς διάδικος ἰσχυρίζετο ὅτι 56 τετραγωνικὰ μέτρα ἀποτελοῦσιν 100 τετραγωνικοὺς πήχεις, ἐνῷ εἶχεν ὑπ' ὄψιν τὸ βασιλικὸν διάταγμα καθ' ὃ εἰς πῆχός ἐστι τὰ 0,75 τοῦ μέτρου.

Ἄνευ τῆς γνώσεως τῶν στοιχείων τούτων τῆς πρώτης μαθήσεως, ἡ σπουδὴ καὶ αὐτῶν τῶν Ἑλλήνων συγγραφέων ἀποδίδει ἄγονος, ματαίᾳ καὶ σχολαστικῇ γραμματολογίᾳ. Τὸ πνεῦμα τῶν συγγραφέων οὐδόλως μελετᾶται οὐδ' εἰναι ποτε εἰς κατάστασιν ὁ μαθητὴς ν' ἀναγνώσῃ τινὰ τούτων πρὸς τέρψιν. Παρήλθον πολλὰ ἔτη ἀφ' οὗτου ἀεπεπαύμην εἰς τὰ

διδάσκειται φοιτῶν» ἄχρις οὗ ἐπελαβόμεν τῆς ἀναγνώσεως τῶν Ἑλλήνων συγγραφέων, εὐρίσκων ἐν αὐτῇ τὴν μεγίστην τῶν τέξεων. Παρευρεθήτε εἰς ἐξετάσεις καὶ θέλετε θαυμάσαι τὴν εὐστοχον ἀπόκρισιν μαθητῶν ἐπὶ ζηρῶν ἐξηγήσεων, λέξεων, ἐπὶ συντάξεων κτλ. ἀλλ' ἐρωτήσατε καὶ ἐπὶ τοῦ ἱστορικοῦ μέρους ἢ τοῦ πνεύματος τοῦ συγγραφέως ὃν κρατεῖ. Ἡρώτησά ποτε καθηγητὴν ἂν οἱ ἀρχαῖοι εἶχον κλεῖθρον καὶ τίνι τρόπῳ ἔκλειον τὰς θύρας τῶν, οὗτος ἔμωε δὲν ἡδυνήθη νὰ μοι ἀποκριθῇ, καὶ τοι τοιοῦτον ἐμνημονεύετο ἐν συγγραφῇ τινι ὃν εἶχε παρὰδώσει τοῖς μαθηταῖς του. Ἀφῆτε ἀνὰ χειρὸς ἐργόχειρον γυναικεῖον· δύνασθε νὰ θαυμάσητε τὴν τέχνην, τὴν ὑπομονὴν, ἀλλ' ἂν δὲν εἴναι ἀκριβὲς ἀντίγραφον σχεδίου, θέλει ἐλλείπει ἐξ αὐτοῦ ἡ συμμετρία, ἡ κανονικότης ἡ προερχομένη ἐκ τῆς γνώσεως τῶν κανόνων τῆς ἰχνογραφίας καὶ πρακτικῆς γεωμετρίας, ἐξ ὧν προκύπτει τὸ ὄρατον, ἡ καλλισθησία. Ὅποιες ἀνοησίαι διδάσκονταί αἱ θυγατέρες μας ἐν τοῖς σχολείοις ὑπὸ τὸ πρόσχημα φυσικῆς, χημείας, φυσιολογίας κτλ. ἀλλὰ καὶ ὁπότες οἱ παῖδες μας ἀκούουσιν ὑπὸ τὸν τίτλον λογικῆ!

Βεβήως οὐδόλως προτίθεμαι νὰ μεμνηθῶ τινος, ἀλλὰ μόνον τοῦ γενεακοῦ ἐκείνου συστήματος τῆς ἐκπαιδεύσεως ὅπερ, ἀπὸ δύο ἤδη γενεῶν ἐπικρατοῦν, ἀπεσκορράκισεν ἐκ τῆς σπουδῆς τῆς νεότητος πᾶσαν καλλισθησίαν, πᾶσαν ἀντίληψιν τοῦ ἀληθοῦς ὑψηλοῦ καὶ ὀραίου. Καὶ πῶς δύναται τις νὰ αἰσθανθῇ τέρεν τινὰ βλέπων τὸν Περσέωντα ἢ καὶ τὸ παρὸν θέατρον, ὅλως ἀδικῆς ὧν τῶν στοιχειωδῶν κανόνων τῆς ἁρμονίας τῶν γραμμῶν, ἢ καὶ αὐτὴν τὴν σιζτεῖαν θεοτόκον τοῦ Ῥιφκῆλου, οὐδόλως δυνάμενος ν' ἀντιληφθῇ τῆς διὰ σκιῶν καὶ ἡμισκιῶν πρασπέσεως τῶν ἀντικειμένων. Βεβήως μᾶλλον θαυμάστῃς ὁ τοιοῦτος εὐρίσκει τὰς ἐν ταῖς νεοῖς εἰκόνας κατὰ βυζαντικὸν σύστημα, ἐνθα ἐπὶ τοῦ ζωοῦ ἐρυθροκόκκου χρωματισμοῦ δικλάμπει ὁ χρυσοῦς καὶ ὁ ἄργυρος, καὶ δι' ἐρυθρομελεωνῶν χρωμάτων παρὰτάνεται ὁ ἀτυχὴς κερκτρόρος διάβολος, ὅστις οὐδὲν ἄλλο ἐστὶν ἢ προσωποποίησης τῆς ἀντιπολιτεύσεως ὑπὸ τῆς ἀπολύτου μοναρχικῆς διοικήσεως.

Μάρτυρες τῆς περ' ἡμῶν καλλισθησίας ἴστανται τὰ θαυμαστά ἐκείνα ἀγάλματα ἔμπροσθεν τοῦ πανεπιστημίου, καὶ ἰδίως τὸ εἰδεχθὲς ἐκείνο τερατούργημα, τὸ ἐν τῇ μητροπόλει μνημεῖον τοῦ πατριάρχου Γρηγορίου, ὅπερ καλὸν νὰ κατὰστραφῇ ὁλοσχερῶς.

Ἴδου κατὰ μέγα μέρος ὁ λόγος τῆς πρὸς τὰ καλλιτεχνήματα ταῦτα ἐπικρατούσης, ἐκτός τινων ἐξαίρέσεων, ἀναλγησίας καθὼς καὶ τοῦ θαυμασμοῦ ὃν δεικνύουσι πρὸς ταῦτα οἱ ακουτόφραγκοι, ὧν καὶ οἱ ἐλάχιστοι ἐτι παιδεῖας τυχόντες καὶ αὐταὶ αἱ κυρίαι σπεύδουσι νὰ θαυμάσωσι τὴν τελειοτέραν πράστικσιν τῶν κανόνων ἐκείνων τῆς ἁρμονίας καὶ καλλισθησίας οὗς νηπιόθεν ἐδιδάχθησκον ν' ἀντιλαμβάνωνται. Εὐζώμεθα ἵνα τα-

χέως ἢ γενικὴ ἀναδιοργάνωσις οὐχὶ τοῦ τρόπου τῆς διδασχῆς, ἀλλὰ τῶν διδασκομένων ἀντικειμένων ἐν τῇ κατωτέρᾳ καὶ μέσῃ ἐκπαιδεύσει, ἀναπτύξῃ τὴν ἐλληνικὴν εὐφυΐαν καὶ προαγάγῃ ταύτην εἰς τὸν ὑπὸ τοῦ αἰῶνος ἀπαιτούμενον βαθμὸν τελειότητος, διαψευσθησομένου τοῦ Renan, λέγοντος ὅτι «La Grèce à fleuri une fois, mais n' est pas susceptible de refleurir; elle a créé quelque chose d' unique qui ne saurait être renouvelé». Παρὰ τὸ παρὸν θέατρον ἡ μικρὰ κοιλάς τῆς Ἐπιδαυρίας ἐστὶ πλήρης ἐρειπίων. Ἐκεῖ ὑποκρύπτεται ὁ ναὸς τοῦ Ἀσκληπιοῦ ἐν ᾧ ἴσταντο τὸ χρυσελεφάντινον αὐτοῦ ἄγαλμα, ἔργον Θρακυρῆδου Ἀριγνώτου Παρίου. Ἐκεῖ τὰ ἐρείπια τῶν οἰκημάτων ἐνθα αἰκείται τοῦ ἱεροῦ καθεύδουσιν. Ἐκεῖ τὰ ἐρείπια τοῦ Θόλου, τοῦ λουτροῦ, τοῦ ἵπποδρόμου κτλ. Συνελόντι δ' εἰπεῖν ἡ γενικὴ ἀνασκαφὴ τῆς κοιλάδος ταύτης θέλει εἶσθαι ἐφάμιλλος τῶν ἀνασκαφῶν Ὀλυμπίας καὶ ἀνωτέρᾳ τῆς τῶν Μυκηνῶν, καὶ θέλει παράσχει τόπον ἐπισκέψεως ἀντάξιον τῶν ἐξοδευθησομένων χρημάτων. Ἡ γενικὴ αὕτη ἀνασκαφὴ δέον νὰ ἐξακολουθήσῃ ἀφειδῶς πρὸς τιμὴν τοῦ ἔθνους, τῆς ἱστορίας, τῆς ἀρχαιότητος. Παρῆλθεν ἡμίσευ αἰὼν ἀφ' οὗ τὸ πρῶτον μέρος τῆς προφητείας τοῦ Pouqueville ἐπληρώθη, καὶ les Grecs ont remonté au rang des nations, ὥστε καιρὸς πλέον qu' on retourne ces buttes couvertes des halliers, ἵνα ἐξέλθωσιν εἰς ἐλευθέρου φῶς πρὸς θαυμασμὸν τῶν νεωτέρων τὰ μνημεῖα ἐκεῖνα ouvrages, de ces hommes que les modernes n' égaleront jamais.

Ν. Σολωμός

Η ΑΠΑΝΤΗΣΙΣ ΜΟΥ

ΕΙΣ ΤΑΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΓΛΩΣΣΟΜΑΘΕΙΑΣ ΤΟΥ ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ

Ἐν τῷ Δ' τόμῳ τοῦ Παρνασσοῦ¹ ἐδημοσιεύθησαν «παρκατηρήσεις περὶ τῆς γλωσσομαθείας τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ» ὑπὸ τοῦ κ. Σ. Παπαγεωργίου ἐπὶ σκοπῷ γραφεῖσθαι ἐπικρίτεως τῆς ἐν τῷ αὐτῷ περιοδικῷ² δημοσιευθείσης διατριβῆς ἡμῶν «ἡ γλωσσομάθεια τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ».

Τὴν διατριβὴν ταύτην ἀνκνούς ὁ κ. Παπαγεωργίου εὐθὺς ἐν ἀρχῇ τῶν παρκατηρήσεων αὐτοῦ λέγει· «ὅτι τὸ συμπέρασμα τοῦ κ. Παπαζῆ εἶναι ὀρθὸν οὐδεμίᾳ ἀμφισβολία· πλὴν ἀνεξαρτήτως τοῦ συμπεράσματος κοινὰ ἔχει τὰ ἡμαρτημένα ἢ πραγματεία», εἰς ὧν τὴν διόρθωσιν μεταδίδει, ἐπιχειρῶν, λέγει, τοῦτο ὡς φίλος τῆς ἀκριβείας.

Κατὰ πόσον ὁμῶς ἐπιτυγχάνει τοῦ σκοποῦ αὐτοῦ, ἢ μάλλον κατὰ πόσον αὐτὸς ὁ ἴδιος νὰ διορθώσῃ προτιθέμενος, εἰς ἀσύγγνωστα περιπίπτει

¹ Ἴδε Παρνασσοῦ Δ', σελ. 849—858.

² Αὐτόθι σελ. 357—381 (πρὸλ. σελ. 477—480).